

Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει επίσης οκτώ κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο τίθεται το ερώτημα για το νόημα του ίδιου του ερωτήματος αναφορικά με την ενότητα των επιστημών με τη φιλοσοφία. Στην απάντηση του ερωτήματος αυτού θεμελιώνεται η νομιμότητα των επόμενων κεφαλαίων. Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνάται η έννοια του ατόμου, ποια είναι δηλαδή η εικόνα μας για την ύλη σήμερα ή ακόμα ποια είναι η νομιμότητα της έννοιας της ύλης. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μια προσέγγιση στο πρόβλημα της πραγματικότητας στη μικροφυσική, κυρίως σε επιστημολογικό επίπεδο, αλλά ταυτόχρονα και σε επίπεδο φυσικής και φιλοσοφίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι σχέσεις της δυνατότητας και πραγματικότητας στη μικροφυσική. Με αφετηρία τις απόψεις του Αριστοτέλη εξετάζονται οι θέσεις της Σχολής της Κοπεγχάγης, αλλά και άλλων συγχρόνων επιστημολογικών ρευμάτων (σ. 91). Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται το πρόβλημα των λανθανουσών παραμέτρων στην κβαντική μηχανική· ως τέτοιες νοούνται οι παράμετροι εκείνες που δεν «υπείσρχονται στη σημερινή διατύπωση της κβαντικής μηχανικής». Η υπόθεση των λανθανουσών παραμέτρων νομιμοποιείται από το γεγονός ότι οι φυσικές θεωρίες δεν εξαντλούν ποτέ τη φυσική πραγματικότητα (127). Στο έκτο κεφάλαιο εξετάζεται το πρόβλημα των λανθανουσών παραμέτρων με την ανάλυση κυρίως δύο εννοιών: της τοπικότητας και της αιτιότητας. Στο έβδομο κεφάλαιο επιχειρείται μια γενική φιλοσοφική θεώρηση του προβλήματος της αιτιοκρατίας, στο όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο μια «συνολική θεώρηση του χαρακτήρα της κβαντικής μηχανικής» και σκιαγραφείται μια «ρεαλιστική-στατιστική ερμηνεία της βασικής αυτής επιστήμης» (213).

Η επικαιρότητα των θεμάτων αυτών καθιστά το βιβλίο ενδιαφέρον, το οποίο αναφέρεται γενικότερα στη φιλοσοφία των φυσικών επιστημών, και ειδικότερα στα φιλοσοφικά εκείνα προβλήματα που προκύπτουν στο χώρο της μικροφυσικής. Το ύφος είναι γλαφυρό, η γλώσσα σαφής και τα προβαλλόμενα επιχειρήματα είναι τεκμηριωμένα. Το βιβλίο με την επαγωγικότητα και τη λογική τεκμηρίωσή του συμβάλλει, κατά τη γνώμη μου, σημαντικά την προώθηση της συζήτησης σε θέματα επιστημολογίας.

Για μια ενδεχόμενη επανέκδοση θα μπορούσαν ίσως να ληφθούν υπόψη οι παρακάτω παρατηρήσεις: 1) Ορισμένες λέξεις δεν είναι και πολύ δόκιμες, όπως: δισυμμετρία, απισορρόπηση (Α' 25), 2) Υπάρχουν τυπογραφικές αβλεψίες, όπως: ύπαρη (Β' 57), αιτοκρατικό (Β' 175), 3) Οι σελίδες 221 έως 223 του δεύτερου τόμου δεν παρουσιάζουν εννοιολογική συνέχεια, αφού έχει διασαλευθεί η σειρά τους.

ΔΡ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΜΑΚΗΣ
ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έλενη-Λίζυ Λασσιθιωτάκη, *Μέ τον Σάρτρ*, Δωδώνη, 'Αθήνα 1987, σ. 103.

Η Λίζυ Λασσιθιωτάκη είχε την ευκαιρία να αποκτήσει μιά εξαιρετική εμπειρία: μιά στενή και ουσιαστική σχέση με τον J.-P. Sartre. Τό βιβλίο της αυτό είναι ή μαρτυρία αυτής της συναρπαστικής όσο και καθοριστικής για την συγγραφέα σχέσης. Η αφήγηση είναι ζωντανή, απλή και άμεση, με συχνές ήμερολογιακές παρεμβολές, που δέν ακολουθούν τή χρονολογική τους σειρά αλλά τήν έσωτερική ροή τών καταστάσεων, όπως τής ξαναζει σήμερα, μέ αρκετή χρονική απόσταση, ή συγγραφέας, έχοντας ταυτόχρονα επίγνωση και τής άλλης, ής ουσιαστικότερης απόστασης που χωρίζει ένα βίωμα από τήν περιγραφή του (σσ. 63,

70). Τήν απόσταση αυτή συχνά υπογραμμίζει και ο ίδιος ο Sartre, όπως, λ.χ., στη *Ναυτία*. Ο συσχετισμός είναι ένδεικτικός της δεκτικότητας της Λ. Λασσιθιωτάκη, που με ένταση και μέθη έγινε κοινωνός μιας φιλοσοφικής σκέψης άρρηκτα δεμένης με την πράξη και βιούμενης κάθε στιγμή.

Πρόσωπα, πράγματα και ιδέες που σκιαγραφούν τη φυσιογνωμία του Παρισιού της δεκαετίας του '70 πλαισιώνουν τη μορφή του Sartre σε συμπαθητικά στιγμιότυπα. Διάλογοι καθημερινοί, διάλογοι φιλοσοφικοί, παρουσιάζουν με απλότητα απόψεις του Sartre γύρω από διάφορα θέματα. Ανάμεσά τους, σχόλια και αναλύσεις της κυρίας Λασσιθιωτάκη πάνω στον υπαρξισμό, σκέψεις και περιγραφές σε ώραιο λογοτεχνικό ύφος, άλλοτε νοσταλγικές, άλλοτε με χιούμορ, πάντοτε με αγάπη, ζωντανεύουν την εικόνα ενός φιλόσοφου που η ζωή και τό έργο του είναι συνδεδεμένα με απόλυτη συνέπεια. Γι' αυτό ακριβώς, στο βιβλίο της «*Μέ τον Σάρτρ*», παρουσιάζοντας τη σκέψη του παράλληλα και κυρίως μέσα από στιγμές της καθημερινής του ζωής, ρίχνει ένα τρυφερό φως στην προσωπικότητα αλλά και στη φιλοσοφία του.

ΧΑΡΑ ΜΠΑΝΑΚΟΥ-ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ
ΕΔΠ ΤΟΜΕΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Γρηγ. Φιλ. Κωσταρά: *Ο ένδημος φιλοσοφικός λόγος*, Αθήνα 1986, 319 σ.

Στό σύγγραμά του αυτό ο καθηγητής κ. Γ. Κωσταράς επιχειρεί μία εκ των ένδον προσέγγιση σειράς φιλοσοφικών θεμάτων τά όποια άπτονται άμεσα του προβλήματος της φιλοσοφικής συνείδησης όσον άφορά τή διαλεκτική σχέση αυτής με τό κοινωνικά πρακτέο. Τό βιβλίο άποτελεί ένα άπάνθισμα φιλοσοφικών δοκιμίων στα όποια επιχειρείται με διεισδυτικό και πρωτότυπο τρόπο ή κατά τό δυνατόν διεξοδική άνάλυση των μύχιων δυνατοτήτων του φιλοσοφικού λόγου στην κοινωνικοπολιτική του έκπτυξη και αναφορά. Ο συγγραφέας ταξινομεί και διατάσσει με όρθολογικότητα στα κεφάλαια του έργου του τά διάφορα προβλήματα τά όποια ανακύπτουν κατά τή διαδικασία λογικής διερεύνησης των δυνατών έκδοχών που ή διαλεκτική του υπό εξέταση θέματος παρουσιάζει.

Στά *Προλεγόμενα* (σ. 11-57), ένα έκτενές δοκίμιο πυκνό σε νοήματα, που σκιαγραφεί τό χαρακτήρα αλλά και διαγράφει σε γενικές γραμμές τή ουσία του όλου έργου, ό συγγραφέας επιχειρεί μία διαχρονική εξέταση του προβλήματος του προσδιορισμού της φιλοσοφικής συνείδησης στην πολιτική της διάσταση, όπως αυτή έκδιπλώνεται μέσα στο έπιστημονικό έργο διανοητών από τον Πλάτωνα έως τον Μάρξ. Η φιλοσοφία δέν είναι άπόδημη, αλλά ένδημη και καιρική, κοινωνική και πολιτική μορφή λόγου. Αυτός είναι ό κεντρικός άξονας γύρω από τον όποιο περιστρέφονται οι επίμερους ιδέες του έργου. «Η φιλοσοφία γίνεται τό άγρυπνο όμμα των καιρών. Αυτό τό όμμα δέν δύνει πίσω από τήν όμίχλη άφηρημένων θεωρήσεων, αλλά εισδύει μέσα στην άδιαπέραστη λόχη των υπαρξιακών σχέσεων και αναλύει όλα τά επίκαιρα και επίδικα προβλήματα τόσο της άτομικής όσο και της όμαδικής ζωής» (σ. 11). Στην *Είσαγωγή*, ή όποία έπεται των προλεγομένων, ό συγγραφέας, επιχειρώντας νά προσδιορίσει τήν ουσία του φιλοσοφείν, άνευρίσκει ως τέτοια τήν έλευθερία. Συγχρόνως καθορίζει τίς σχέσεις ανάμεσα στη φιλοσοφία ως έλλογη δραστηριότητα και τή φιλοσοφία ως πρακτική, ήθική ένέργεια.